

Türkiye’de Kentsel Değişim Sürecinin Polisiye Romana Yansımaları

Dr. Ejder ÇELİK

Türkiye’de polisiye romanın ortaya çıkış ve gelişme çizgisini Batı polisiyesinden sosyal etkileşim bağlamında, farklılaşmalar ekseninde anlamlandırabilmek için öncelikle ülkemizde bu gelişimin zeminini oluşturan sosyal etkenlere bakmak gerekir.

Başlangıçtan günümüze ülkemizde polisiye romandaki gelişmeleri anlamlandırmak, suç, kentleşme, düşünce ve kültür alanında yine ülkemize özgü değişimlerle Türk polisiye romanı arasında kurulacak bağlantılarla mümkün olacaktır. Polisiye romanın arka planında köklü sosyal değişimlerin ciddi sonuçları yatmaktadır.

Osmanlı Döneminde Batılılaşma yönelimi modernleşme gibi kapsamlı bir tercihin önemli bir parçasıdır ve “kent”in kültürel dönüşümü ile bağlantılıdır. Aynı dönem, günlük yaşam pratikleri, konuşma ve giyinme biçimleri, edebiyat alanındaki yenilikler, kamu hizmeti veren teşkilat yapılarındaki yenileşmeler kentsel yapıdaki çok yönlü değişimi ifade etmektedir. Tüm bu yönelimlere rağmen, kentsel yapılanmada ekonomik, sosyal ve kültürel bileşenlerin belirleyici olduğu gözden kaçırılmış sadece nesnel yapının belirleyici olduğunun yanılması yaşanmıştır. Dolayısıyla yerleşim düzeni, altyapı sistemi oluşturulmadan, kültür ortamları olgunlaşıp özgün bir senteze varmadan köylerden kentlere doğru ortaya çıkan göç öngörülemez kentsel oluşumlara yol açmıştır.¹

Batıda 19. yüzyıldan itibaren toplumsal değişme, kitleleri hayat alanlarından ve gelir garantisinden uzak noktalara itmekle yalnızlaştırmıştır. Aynı dönemde Osmanlı toplumu, Batılılaşma çabaları içerisinde II. Meşrutiyet’in hürriyet konusundaki yeniliklerini henüz yaşamaktadır. Kentlerde farklı din ve kültürlerden levantenler, Rum, Ermeni ve Yahudi kökenli azınlıklar, Müslüman Türklerle iç içe yaşamaktadırlar. Sosyal kesimler, farklılıkları, yüzyıllardır süren sosyal temaslar yoluyla tanımlamış ve bir arada yaşama kültürü gelişmiştir.

1 Stefan Yerasimos, *Tanzimat’ın Kent Reformları Üzerine: Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*, Phoneix Yayınları, İstanbul 2006, s. 8.

Dolayısıyla görece kapalı sosyal kesimler olmasına karşın her grup kendi iç dinamikleri içinde kente özgü çevresel koşulları tanımlamış ve içselleştirmiştir. Dolayısıyla Batı'daki anlamda keskin bir yalnızlaşma veya kapital merkezli bir ilişki biçiminden söz etmek henüz söz konusu değildir. Osmanlı okuru böyle bir süreçte polisiye roman türüyle tanışmıştır. Osmanlı Döneminde ilk polisiyeler Arap harfli metinlerdir. Konularının hemen tamamı İstanbul'un çeşitli kent ortamlarında geçmiştir.

Başlangıcından beri Türk polisiye edebiyatının belirgin olarak İstanbul merkezli olması neredeyse tüm maceraların İstanbul'da geçmesi dikkati çekiçidir. Bu durum, ülkedeki sosyal değişmelerin İstanbul ölçeğindeki yansımalarını dönemin koşulları içinde yakalama imkânı vermektedir. Sosyal gerçeklerin Türk polisiyelerine yansımaları aslında yazarlarıyla ilgilidir. Çünkü Türkiye'de polisiye roman yazarlarının büyük çoğunluğu sosyal konularla ilgili romanlar yazan tanınmış edebiyatçı ve yine tanınmış gazetecilerdir. Dolayısıyla dönemin toplum yapısındaki kanaatleri ve eğilimlerini polisiye kitaplarına yansıtılmışlardır.

Ülkemizde ilk polisiye örneklerinin II. Meşrutiyet Döneminde verilmesi ve ağırlıklı olarak Türk polisiyesinin bu dönemde şekillenmesi dönemin İstanbul'a özgü sosyal yapısının eserler üzerindeki etkisini göstermektedir. Çünkü romanların kurguları İstanbul'la sınırlı gelişmiştir. Bu durum bizi belirli bir dönemde, bir kent yapısı çerçevesinde gelişen sosyal tabakalaşma değişkenlerine bağlı bir analize yönlendirmiştir.

Dönemin İstanbul'u sınıflar arası farklılaşmadan doğan tabakalaşmaya sahip bir sosyal yapı sergilemektedir. Yönetici pozisyonunda olan üst memurlar, esnaflar yanında yaşam koşulları iyi olmayan alt tabakanın varlığı kendini göstermiştir. Dönemin İstanbul'u için bir ölçüde yarı kapalı sınıf tabakalaşmasından söz etmek mümkündür. Ancak açık sınıf tabakalaşmasına doğru bir eğilimin olduğu da gerçektir. En azından özgürlüklerin tanımlanması ve ifade özgürlüğü yoluyla yazılı kültürde sosyal yapının eleştirisi bu dönemde mümkün olmuştur. Tüm yönleriyle bu yapı kentsel bir sosyalleşmeyi ifade etmektedir. Ayrıca farklı uluslardan ve dinlerden insanların bir arada yaşadığı bir sosyal yapının varlığı da kente özgü kozmopolit bir karakteri yansıtmaktadır.

Dönemin İstanbul'u aslında bu temel sosyal niteliklerini Cumhuriyet Dönemine de büyük ölçüde taşımış ve polisiyenin her döneminde belirleyici olmuştur. İstanbul'un sosyal yapısı polisiye romanlardaki insan ilişkilerinin temel karakteristiğini vermesi açısından vurgulanmıştır.

Popüler bir tür olan polisiye romanların ülkemizdeki ilk örnekleri telif birkaç örnek dışında “on paralık öyküler” (dime novels) formatındadır.² Dolayısıyla bu öykülerde ve romanlarda suç olgusuna yaklaşım toplumun ilgisini çekecek, onlara farklı gelecek kişi ve olaylar çerçevesinde gelişmiştir. Türün bu özelliği doğal olarak dönemin sosyal kayıtlarını da bize sağlamıştır. Öncelikle dönemin siyasal koşulları göz önüne alındığında kentin öncülük ettiği bir elitler değişimi söz konusudur. II. Abdulhamit Döneminin askerî ve bürokratik elitlerinin birçok polisiye öyküde suça dâhil edilmesi ve sosyal normların dışında ilişkiler geliştirdiklerinin vurgulanması dikkat çekicidir.

Ülkemizdeki ilk telif polisiye roman olan *Esrâr-ı Cinayât* adlı eserinde Ahmet Mithat Efendi yolsuzluklara yatkın bir Beyoğlu mutasarrıfını işlemiştir. Ebüssüreyya Sami’nin 1913 yılında yayımlanan ve çok okunan “Amanvermez Avni” karakterinin “Kamelya’nın Ölümü” adlı öyküsünde Kamelya isimli kadının, dönemin önemli adamlarından birinin yakını olduğunun ortaya çıkması ilginçtir.³

Türk polisyelerinde 1928 yılına kadar Arap harfleriyle yazılan ilk örnekler ve daha sonra 1960’lara kadar Sherlock Holmes tipine öykünerek yaratılmış kahramanlar ve Arsen Lupin’e özenilerek ortaya konmuş yerel antikahramanlar kendini gösterir. Bu kahramanların tamamı ve onları yakalamaya çalışan polislerin büyük bir kısmı İstanbul üst tabakasından kişiler olarak işlenmiştir. Dolayısıyla olayların geçtiği mekânlar, Şişli, Taksim ve Cihangir’deki apartmanlar, Boğaz’daki yalılar köşkler ve Pera’nın kozmopolit ortamlarındaki gece kulüpleridir.

Üst bürokratlar, paşalar veya aileleri, Türkiye’de yaşayan yabancılar, zengin tüccarlar, bankacılar polisiye romanların kahramanlarının seçildiği sosyal kesimlerdir. Suçların işlendiği bu ortamlarda çalışmak ve en az onlar kadar harcama yapmak durumunda olan polis ya gizli ödenekten desteklenmiştir ya da zengin ailelerden gelmiş kişiler olarak tasvir edilmiştir. Ama açık biçimde yozlaşmamış idealist kişiler olarak sunulmuştur.

Üst tabakanın sürekli konu edilmesine karşın temelde bu yaşantıya kitleleri özendirecek bir üslup kullanılmamış tam tersine insan ilişkilerindeki entrika, yurt sevgisinin azlığı, casuslarla, eroin çeteleriyle iş birliği, eğlence dünyasıyla iç içe geçmiş yaşantılar, sosyal normların dışında gelişen yaşam tabloları orta-

2 Amerikalıların deyişle “dime novels”, bizim çevirimizle “on paralık öyküler”, daha çok eğitim düzeyi düşük veya çok genç okuyucuları hedef alan küçük hacimli ve çoğu zaman aynı kahramanın maceraları olarak, sürekli üretilen kitapçıklardır. İkinci Meşrutiyet’in ilanından sonra görülen polisiye roman çevirisi furyasında en başat rolü bu tip kitaplar oynamıştır. Polisiye romana yeni alışan okuyucu kitlelerinin en büyük ilgisini on paralık öykü kahramanları olan Nat Pinkerton, Nick Carter ve benzerleri çekmiş hatta bu öykülerin vatani olan ABD’dekine benzer bir uygulamayla bu kitapçıklar periyodik olarak basılmaya da başlanmıştır.

3 Mahmut Kemal İnal, *Son Sadrazamlar*, MEB yayınları, İstanbul 1964, s. 47.

ya konmuştur. Üst tabakadan kişiler çoğu zaman yaşamları “rezillikler içinde geçmiş” refah içinde yaşayan, yozlaşmış sosyal ilişkiler içinde kişiler olarak betimlenmişlerdir.

Bu durum 1950’lere kadar ilginç biçimde geriye dönük yani ağırlıklı olarak II. Abdulhamit Döneminde geçen öyküler olarak devam etmiştir. Bu noktada yerleşmiş kalıpların uygulanmasının teknik açıdan önemli bir kolaylık sağladığı açıktır. Ancak sosyal değişme sürecinde saptanan sosyal problemlerin ve çatışma noktalarının tüm bu süreçte aynı kalması yani padişahlık sisteminin ülkeyi tüm yönleriyle modernleşmeden alıkoyduğu görüşü bu süreçte aynı biçimde devam etmiştir. Polisiye yazarlarının bir kısmının ülkemizde aslında popüler eserler vermeyen tanınmış yazarlar olduğu göz önüne alındığında⁴, polisiye romana yansıyan sosyal yapıya ilişkin bu yorumların, II. Meşrutiyet’ten itibaren belirginleşen hızlı sosyal değişimi destekleyen aydınların yorumları olduğu görülmektedir.

Çok partili hayata geçişi takip eden ve yeni ekonomik politikaların uygulanmaya başlandığı bu dönem, Türk sosyal yaşamında modernleşme süreci içinde en önemli değişimlerin yaşandığı dönem olacaktır. Köylerden kentlere hızlı göç, kentlerin sosyal yapısını öngörülemez biçimde değiştirecektir. Toplumsal modernleşme süreci kentte belirli bir olgunluğa ulaşmadan gerçekleşen bu sosyal değişim, beraberinde geleneğin değişikliğe karşı direnen yapısını da kente taşımıştır. Dolayısıyla ortaya çıkan uyumsuzluk ve dengesizlikler kurumların işlememesi, kurallara uymama, bireyden beklenen rollerin yerine getirilememesi, kültürel değerlerin aktarılamaması gibi sonuçları doğurmuştur.

Türk polisiye romanı 1950’lere kadar on paralık öyküler formatında yazılan küçük kitaplarla varlığını sürdürmüştür. 1950 sonrasında bu tip polisiye yapıtlar, bir istisna dışında hız kesmiş ve 1970’li yıllara doğru tamamen ortadan kalkmıştır. Bu gelişmenin bir istisnası yerli Mayk Hammer üretimidir. Türk okurunun Mike Hammer ile tanışması, 1954 yılında Mickey Spillane adlı Amerikan polisiye roman yazarının *I, The Jury* adlı kitabının *Kanun Benim* adıyla yayımlanmasıyla olmuştur. Kitabın çevirmeni F. M. takma adıyla Kemal Tahir’dir. *Kanun Benim* yayımlandığı tarihten başlayarak çok beğenilmiş ve üst

4 Latin harflerinin kabulünü izleyen yıllarda, telif polisiye romanlarda geçmiş döneme göre daha hızlı bir gelişme yaşandığı görülmektedir. Bu gelişmede ilk yıllarda rol alanlar içinde Server Bedi (Peyami Safa), Iskender Fahrettin Sertelli ve Cemil Cahit Cem, Vedat Örfi Bengü, Daniş Remzi Korok gibi geçmiş yıllarda on paralık öykü formatındaki polisiyeler yazarlar olduğu gibi, Va-Nu (Vala Nurettin), Münir Süleyman Çapanoğlu, Yusuf Ziya Ortaç, Hikmet Feridun Es, Mahmut Yesari gibi yeni simalar da görülmektedir. Bu arada tanınmış edebiyatçılarımızdan Hüseyin Rahmi Gürpınar, Halide Edip Adivar, Refik Halit Karay, Ethem İzzet Benice, Peride Celal ve Esat Mahmut Karakurt da polisiye romanlar kaleme almışlardır.

üste baskıları yapılarak 100.000’in üzerinde satışa ulaşmıştır. 1954-1962 yılları arasında çeşitli yazarların kaleminden, 250 yerli ürün öykü üretilmiştir.⁵

Analitik çözümlerlerin aristokrat tavrını içinde barındırmayan ve genel kurallara uymak yerine kendi kurallarına göre hareket eden aslına benzetilmiş yerli Mayk Hammer karakteri, kente göç eden kesimlerin kentsel norm ilişkileriyle çatışan ve kentin ayrıntılı yaşam pratiklerine uyum sağlayamayan yapıyla oldukça örtüşmüş görünmektedir. Arkadaşının intikamını alan ve alt tabakadan gelmiş bu New Yorklu karakterin, onlarca yerli versiyonunun hem de Türk kültür yapısına uyarlanarak üretilmesi bunun bir sonucudur. Mike Hammer’in konuşma üslubu, olaylara yaklaşımı giderek yerel Türk insanının davranış kalıplarına dönüşmüştür.⁶

Köyden kente göç ve bunun getirdiği sosyal, kültürel ve ekonomik sıkıntılar 1950’lerden 1960’lara uzanan on yılda Türkiye’nin gerçekliği durumuna gelmeye başlamıştır.⁷ 1960’lı yıllardan itibaren siyasi tansiyonun yükselmesinin de etkisiyle polisiye romanlarda bir azalma görülmüştür. Dolayısıyla telif polisiye romanlarda dikkati çekecek bir yükseliş ortaya çıkmamıştır. Bu yıllarda polisiyeler görece olarak üst gelir düzeyinin ve yüksek sosyetenin entrikalarının dışına çıkmış giderek İstanbul’daki bütün sosyal sınıf ve mekânları polisiyelerde konulara eşlik etmeye başlamıştır. Örneğin Oğuz Özdeş’in 1960 yılında yayımlanan *Gecekondu Rüzgârı* adlı polisiye romanı önceki yıllarda rastlanmayan sıradan insanın yaşam travmalarından yola çıkılarak yazılmış polisiye bir kurgudur ve dönemin Türk sinemasının, sosyal dramları konu alan eğilimine uyumu ve döneme özgü farklılaşmayı ortaya koymuştur.

1960 sonrasında kendine özgü üslubuyla dikkati çeken Erhan Bener, polisiye romanlarında bu yıllardaki farklı bir sosyal etkileşimi yansıtması açısından dikkati çekicidir. Bener, 1960 yılında yazdığı *Loş Ayna* adlı kitabında olduğu gibi, insanları kendi küçük dünyaları içinde, sıkıntıları, umutsuzlukları, cinsel bunalımları ve özellikle yalnızlıklarıyla anlatmıştır.⁸ Bener’in romanları, 1950’lerde başlayan köyden kente hızlı göçün olgunlaşmış bir evreye geldiği ve yalnızlaşmış kentli insanın sıkıntılarının belirginleşmeye başladığına ilişkin gerçekliğin polisiye romana yansımalarını vermiştir.

Dönemin sosyal yapısındaki siyasal çalkantıların izlerini taşıması açısından Melek Melih Bayrı’nın 1967 yılında kaleme aldığı *Kuzey Rüzgârlarının Doğuşu*

5 Beşir Ayvazoğlu, “Polisiye Romanın Uzun Hikâyesi”, *Zaman Gazetesi*, (11 Ağustos 2009), s. 4.

6 Murat Menteş, “Edebiyatta suçtan söz etmek niye bayağılık olsun?”, *Star Gazetesi*, (16 Kasım 2008), s. 12.

7 Alemdar Yalçın, *Siyasal ve Sosyal Değişmeler Açısından Cumhuriyet Dönemi Çağdaş Türk Romanı*, Akçağ Yayınları, Ankara 2005, s. 210.

8 Fethi Naci, *100 Soruda Türkiye’de Roman ve Toplumsal Değişme*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1990, s. 387.

adlı romanı dikkate değer. Siyasal polisiye türündeki eserde yazar kendi siyasal eğilimini ortaya koymuş, önemli milliyetçilik vurgular yapmış, antikomünist düşüncelerini uzun satırlarda anlatmıştır.⁹

Türk polisiye romanında 1980’li yıllar sosyal ve siyasal göndermelerin yapılmadığı, sosyal sınıfsal vurguların gözlenmediği yani güncel sosyal gelişmelerden gözlerin kaçırıldığı bir dönemi ifade eder. Hüseyin Tekin’in Mario Puzo’nun *Baba (The Grand Father)* romanından etkilenerek 1982 yılında yazdığı *Sevginin Bedeli*, Pınar Kür’ün 1986 yılında yayımlanan ve Türk polisiyesinde postmodern doğrultuda yeni bir aşamayı ifade eden *Bir Cinayet Romanı* adlı eseri, Çetin Altan’ın 1985 yılında yayımlanan polisiye komedi tarzındaki *Rıza Bey’in Polisiye Öyküleri* adlı eseri, Emre Kongar’ın 1989 yılında yayımlanan ve güncel olaylar yerine Fatih döneminin politik sorunlarını işlediği *Hocaefendi’nin Sandukası* adlı eseri yazıldıkları dönemin az sayıda polisiyelerinden olmalarına rağmen dönemin sosyal yapısından izler taşımamışlardır. Aslında romanların bu durumu da bizce bir sosyal veridir. Dönemin ihtiial sonrası sosyal ve siyasal olaylara suçlu işleyen bir edebî tür içinde gönderme yapmanın tedirginliğini ifade eder gibidir.

Türkiye’de 1990’lı yıllara gelindiğinde ekonomik ve sosyal açıdan yeni bir döneme girilmeye başlanmıştır. Bu yıllar, serbest ekonomi politikalarının ilk sosyal yansımalarının yaşandığı yıllardır. Tüketim toplumu anlayışının oluşmaya başladığı, sosyal katmanların kendini yeni piyasa ekonomisi içerisinde tanımlamaya başladığı değişim yıllarıdır. Hızlı zenginleşme beklentisi, sosyal sınıf atlama arzusu, sosyal rol değişimlerinde yeni yol arayışları, toplumun temel düzeninin işleyişi, bireylerin ve sosyal grupların yeni alışkanlıklar oluşturmalarını, yeni koşullara uyarlanmalarını zorunlu kılan değişmelerin meydana geldiği bir dönemdir.

Aynı dönemde Türk polisiye edebiyatında dikkat çekici çeşitlenme ve hareketlilik yaşanmıştır. Polisiye roman sayısı artmış “thriller”, “kara roman” gibi türlerin daha tipik örnekleri verilmeye başlanmıştır. Ayrıca postmodern kurgular, fantastik ve romantik unsurlar da romanlarda ilk defa kendini göstermiştir. Örneğin Perihan Mağden’in *Haberci Çocuk Cinayetleri* (1991) bilim kurgusal polisiye örneğidir, Hüsnü Arkan’ın *Ölü Kelebeklerin Dansı* (1998) fantastik polisiye kurgusuyla dikkati çeker.

Türk polisiye romanında 1990 sonrasında egemen olan Osman Aysu ve Ahmet Ümit çizgilerinin dışında geleneksel “katil kim?” romanının örnekleri de verilmeye devam edilmiştir. Örneğin Yıldırım Üçtuğ’un, *Şah-Mat ve Ölüm* (1990), Çapraz Ateş (2001); Hüsnü Arkan’ın, *Menekşeler, Atlar, Oburlar*

9 Erol Üyepazarcı, *Korkmayınız Mister Sherlock Holmes*, İstanbul 2008, Oğlak Yayıncılık, s. 376.

(2001), Selçuk Altun’un *Ku(r)şun Lezzeti* (2003) postmodern “thriller” ögeleri de içeren örneklerdir.

Türk toplum yapısı başlangıçtan beri olduğu gibi bu dönemde de polisiye romana belli oranlarda yansımaya devam etmiştir. Örneğin toplumsal yapıya uygun olarak özel dedektif tiplemesini görmemiz mümkün değildir. Türk polisiyelerinde suçluyu kovalayan yine emniyet görevlisi bir polistir. Ancak son dönem Türk polisiyesinin, başlangıçtan 1960’lara kadar olan “katil kim?” örneklerinden belirgin ayırıcı özelliği, elit sosyal tabakaya ilişkin bir vurguya sahip olmamalarıdır. Konular toplumun her kesiminde ortaya çıkmış, kahramanlar da buna uygun olarak kurgulanmıştır. Bu seçim, gerçekçilik unsurunu artırdığı gibi, okuyucu kesimin özdeşleşeceği kahramanları da sağlamıştır.

Erhan Bener’in 1993 yılında yayımlanan *Anaför* adlı polisiye romanı, Perihan Mağden’in *İki Genç Kızın Romanı* (2002) adlı eseri, Hasan Doğan’ın *Kayıp Adada Cinayet* (2001) adlı romanı yine bu yakın dönemde ortaya çıkan ve siyasal polisiye türüne dâhil edebileceğimiz örneklerdir¹⁰. Örneğin Metin Kaplan’ın belgesel nitelikteki siyasal polisiye romanları *Matruşka* ve *Kurşun Adres Sormaz* (2002), *Susurluk*, *Asala terör örgütüyle mücadeleyi*, Nesim Malki’nin öldürülme olayını, *Hizbullah terör örgütünü*, *PKK terör örgütünü* ve bununla yapılan mücadeleyi, banka paralarının yurt dışına aktarılmasını (hortumlanmasını) 1967 yılında yaşanan kanlı gençlik olaylarına kadar uzanan bir derinlik içinde ve polisiye kurgusunda ortaya koymuştur. Yazarın *Desise-Abdi İpekçi Suikasti* (2005) adlı polisiyesi de belgesel roman tarzında bir siyasal polisiyedir.

Böylesi bazı örnekler dışında Türk polisiye romanlarındaki sosyal yansımaların sosyolojik yapılanmaların sistemli analizine dayanmadığını söylemek mümkündür. Yani polisiyelerde sosyal gruplar, grup içi hiyerarşi, grup psikolojisi, sosyal sapmada bunların etkilerinin bir şablon olarak işlediğini görmek mümkün değildir, aynı şekilde sosyal tabakalaşmanın izleri gelişigüzel olmakta bu tabakaların karakteristik özellikleri ve diğer tabakalarla etkileşimi sağlam bir çizgi oluşturmamaktadır. Yani sosyal çevre kurgularda sistematik olarak değil seçilen kahramanların sosyal özelliklerine göre gelişen ilişkiler bütünü içerisinde kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla yazarın sosyal olanın etkilerini vurgulaması noktasında kontrollü ve bilinçli hareket ettiği söylenemez.

Bu dönemin polisiye romanları belirli bir sosyal tabakanın yansımaları olmaktan çok, değişik sosyal ilişkilerin farklı yönlerini vermektedir. Olay kurgularındaki inandırıcılık aslında toplum yapısının karmaşılaşması ve gerçek yaşamda farklı suç tiplerinin ortaya çıkmasıyla bağlantılı görünmektedir. Aslında kentleşmenin olgunlaşması ve kente özgü sosyal ilişkilerdeki çeşitlilik polisiye

10 Üyepazarıcı, *age*, s. 372.

roman yazarlarının daha zengin bir kaynaktan beslenmesine yol açmıştır. Üst sosyal tabaka polisliyelerde yine işlenmiştir ama artık ilk Türk polisliyelerindeki gibi azınlıklar veya saraya yakın elitlerle (paşalar ve aileleri veya yüksek bürokratlar) sınırlı değildir. Çünkü artık üst sosyal tabaka gelişen ekonomik yapı sayesinde hem daha çok sayıda insanı içermekte hem de uluslararası ilişkilere daha açık bir türleşme ortaya koymaktadır.

Dönemin polisliyeleri azınlıklar, aşiretler, sosyal sınıf farklılıkları gibi konuları her zaman bir soyutlama ve fantastik kurgu içinde ele aldıkları için ya konu hümanist bir üst bakışta veya postmodern bir işlenişin içerisinde sosyal gerçekliğinden uzaklaşmaktadır.

Bu dönemde ilk Türk polisliyelerindeki, sosyal yapıya uymayan ve taklit öğeler içeren çalışmaların 1990'lı yıllarda yine ortaya çıkması ilginçtir. Örneğin Tamer Ay'ın 1992 yılında yayımlanan *Mersyas'ın Cesetleri* adlı eserinde kahramanı başkomiser Mahir Deniz yabancı dil bilen, caz seven, şair dostları olan bir kişi biçiminde çizilmiştir. Bu tiplene Meşrutiyet Dönemi Batı taklidi polis hafiyelerini çağrıştırmaktadır.

Son dönemde yazılmış polisiye romanların büyük bölümü ülke gündeminde olan siyasal ölçekli örgütlü suç ilişkilerinin etkileriyle yazılmıştır. Sosyal yapının yansımaları bir ölçüde, kadın polis kahramanlarının kurgulanması olarak görülebilir. Ancak Armağan Tekdöner'in *Ceza Kuşağı* (2001) adlı eseri sosyokültürel yapıya ilişkin belirgin tasvirler içermektedir. Bu yönüyle Türk polisiyesinde yeni bir açılımın işaretlerini taşımaktadır. Romanın başkahramanı, alışılmış kalıpların dışında ahlaki açıdan zayıf olarak betimlenmiştir. Çevresindeki grup, toplumun genel kabul görmüş kuralları arasında kendilerine özgü alanlar yaratma çabasındadırlar. Kentin varoşlarında değil üst tabaka ortamda yaşamaktadırlar. Uyuşturucu ve aşırı alkol kullanımı, cinsel sapkınlıklar ortamın profilini yansıtmaktadır. Vahşet de eğlencelerinin bir parçasıdır, cinayet böyle bir ortamda işlenir. Romanda cinayetin toplum ve özellikle medya tarafından algılanmasının anlamı çok çarpıcıdır. Yazarın anlatmak istediği, aslında toplumsal paranoyayı üreten ve örgütleyen toplumsal çevrelerin, suçun cezasız kalmaması gerektiğinden cinayeti aydınlatacak bir suçlu bulmaları ve emniyet güçlerini bu yönde etkilemeye çalışmalarıdır.¹¹

Bu eser, son dönemde kent yapılarına özgü norm ve değer sisteminin dışında biçimlenen grupların varlığını ve suçla olan ilişkisini ortaya koymasından dikkate değerdir. Bu grupların gelir düzeyi yüksek üst tabakanın genç grup çeşitlenmeleri içinde yer alması da vurgulanan başka bir konudur. Üzerinde durulan bir diğer nokta, suçlu ve çevresinin maddi gücünün yüksek olması

11 Armağan Tekdöner, *Ceza Kuşağı*, Zed Yayınları, İstanbul 2001, s. 51-62.

ve etkili bir tanıdık çevresine sahip olmasının emniyet güçleri üzerinde baskı kurma girişimlerini doğurduğudur. Tabakalar arası güç farklılaşmasının ve üst tabakadaki aşırı gücün devletin kurumsal yapıları ile (bir cinayetten dolayı) çatışmaya girmesi kamuoyunun her zaman şahit olabildiği olaylar olmaması dolayısıyla dikkat çekici bir durumdur.

Polisiye romanın sosyal değişimle böylesine bağlantılı gelişimi roman sosyolojisi açısından polisyelerin önemini bir kez daha ortaya koymaktadır. Bir ülkenin toplum yapısının aynası olma özelliğindeki edebî eserler, toplumsal tarih ve kültür araştırmacıları için önemli belgelerdir. Bu çalışmamızda polisiye romanın sosyal değişimin belirli bir yönü ile olan ilişkisini ele almış olduk. Edebiyat sosyolojisi bize, eserlerle sosyal yapının bütün yönleri arasında kurulacak bağlar sayesinde farklı analizler yapma imkânı sunmaktadır. Bu açıdan geriye doğru baktığımızda çok sayıda eserin edebiyat sosyolojisi açısından incelenmeyi beklediğini görebiliriz.